

3 Asertivní kázeň

Asertivní přístup v komunikaci – pro který jsou charakteristickými znaky otevřenost, přímost, spontánnost a přiměřenost – umožňuje učiteli i učícímu knihovníkovi vytvořit si se žáky funkční vztahy. Naopak nepřátelská (tzv. hostilní) komunikace podněcuje ve třídě negativní náladu a atmosféru, která odporuje spolupráci a učení. Jiný typ komunikace – submisivní (ústupná) – je typická pro takové situace, kdy se učitelé nebo učícímu knihovníkovi nedaří sdělit žákům to, co považuje za stěžejní, významné, to proto, že má strach z jejich reakcí. Submisivní komunikace tedy velmi snižuje vzdělavatelovu schopnost vést učební činnosti.

V pedagogické psychologii lze najít několik podmínek učitelova jednání zajišťujících spolupracující chování žáků při vyučování. Jednou z oblastí, kde se lze inspirovat, je tzv. asertivní kázeň.¹ Učitelé či učící knihovníci, kteří v pojetí své výuky tuto metodu používají,

- jasně vymezují, jaké chování žáků má být vyžadované, a jaké nebude tolerováno,
- využívají asertivní chování v přístupu „trvat na svém“,
- dokáží rozpoznat irelevantní důvody nespolutracujícího chování žáků,
- jsou vytrvalí a důslední v realizaci plánu pro povzbuzení spolupracujícího chování a eliminaci chování nespolutracujícího,
- interagují s cílem nalézt podporu s rodiči, zkušenými kolegy a vedením školy i s mimoškolními subjekty (např. školským poradenským zařízením).

Ve vzdělávacím prostředí, ať formálním, nebo neformálním, existuje několik faktorů, kvůli nimž někteří žáci nespolutracují či je pro ně spolupracující chování obtížné – projevují se neomluvitelným chováním. Jedná se především o tyto faktory sociální interakce, která ve vzdělávacím prostředí probíhá: tlak mínění vrstevnické (neboli sekundární²) skupiny, problematická výchova v rodině, snížené rozpoznávací schopnosti, osobní stres či špatný zdravotní stav. Kvůli uvedeným faktorům však žáci rozhodně nejsou zproštěni zodpovědnosti za své chování.

V této souvislosti platí, že – především v pojetí pedocentrické výchovy a v konstruktivistickém vzdělávacím paradigmatu – ačkoli se upřednostňují a zdůrazňují potřeby dítěte (žáka), stejně tak je důležité vnímat a zohledňovat potřeby vzdělavatelů (učitelů i učících knihovníků). Ukazuje se, že mnozí vzdělavatelé mají potíže s tím, aby stanovili, jak se jejich žáci mají chovat, a jakého chování se naopak musejí vyvarovat. Není jednoduché určit znaky žádoucího a nežádoucího chování. Mezi jasné a žádoucí požadavky na spolupracující chování žáků patří plnění pokynů učitele, práce na zadání, ale také neopouštění učebního prostoru bez svolení učitele. Základními podmínkami pro dosažení žádoucího – spolupracujícího – chování žáků jsou vedle dalších především vytrvalost, důslednost a včasné rozeznání potřeb každého žáka jakožto jedince ze strany vzdělavatelů.³

¹ Viz CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*, str. 47-50.

² O významu, pozitivních i negativních vlivech sekundární skupiny v pedagogické psychologii více viz např. PÁVKOVÁ, Jiřina. *Psychologie pro pedagogy: sociální a pedagogická psychologie*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-676-5.

³ Více informací k tomuto tématu je možné získat v publikaci CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*, str. 187-212.

Modelová situace⁴

David, jeden ze žáků oktávy gymnázia, kde učí profesorka Čiháková, říká: „Paní profesorko, víte, jak jste nám dala vypracovat ten projektový modul, máme ho odevzdat v pátek.“

Profesorka Čiháková: „Ano, vím, Davide. Proč o tom mluvíš? Proč to zmiňuješ? (Copak je s ní?)“

David: „No, nemohli bychom ten termín odevzdání posunout na úterý?“

K Davidovi se připojují někteří další žáci ze třídy: „Ano! Prosíme, paní profesorko!“

David: „Ve čtvrtek večer má absolventské divadelní představení oktáva naší školy, a já vím, že chcete, abychom šli spolužáky podpořit.“

Jitka: „Určitě byste nechtěla, aby byli smutní, že jim jejich spolužáci nepřišli fandit, že jsou nám lhostejní, že se o jejich výkon nezajímáme.“

Kamil: „Buďte na nás hodná, jenom pro tentokrát.“

Modelová situace – závěr A

Profesorka Čiháková: „Ale my ten modul opravdu potřebujeme mít dokončený do pátku a opravdu bych na zpětných vazbách měla pracovat přes víkend...Byla bych raději, kdybyste mě o to prodloužení nežádali, protože ...Ale tak dobře, pro tentokrát...je to přece jen důležité divadelní představení.“

Modelová situace – závěr B

Profesorka Čiháková: „Vy vždycky hledáte příležitost, jak byste se mohli ulít! Vy si myslíte, že vaše divadlo je důležitější než školní úkol? V životě vám bude vždycky daleko víc platné učení než nějaká divadla, však to brzy poznáte. A mimochodem, kdybyste nebyli takoví lajdáci, měli byste ten první modul projektu už dávno hotový a zbyl by vám čas i na to představení!“

Modelová situace – závěr C

Profesorka Čiháková: „Chápu, že vám na spolužácích záleží a vnímáte jako důležité podpořit je v tak důležité chvíli jejich studia. Zároveň Vám jde také o to, abyste včas dokončili první modul projektu a abyste ho odevzdali v dobré kvalitě. Vaše obavy jsou na místě, protože kdybychom změnili termín odevzdání, zkomplikovali bychom si rozvržení další práce na vašich projektech. A protože potřebuji na pročtení a zpětnou vazbu k vašim projektům víkend, zůstane termín odevzdání pátek, jak jsme si stanovili.“

Petr nahlas zvolá: „To není fér!“

Profesorka odpoví: „Chápu, že ti to tak připadá, Petře. Nyní si otevřeme knihy na straně 156 a podíváme se na úvodní odstavec textu věnovaného disentu v Československu v 70. a 80. letech minulého století.“⁵

Ve které situaci byl postup profesorky Čihákové správný, ve které nikoli a proč? Co musela vyučující zvážit, když se rozhodovala pro asertivní jednání ve třídě za daných okolností?

⁴ Modelové situace v této kapitole jsou námětově inspirovány publikací CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Vyd. 5. Přeložil Milan KOLDINSKÝ. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 978-80-7367-650-6.

⁵ Modelové situace v této kapitole jsou námětově inspirovány publikací CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Vyd. 5. Přeložil Milan KOLDINSKÝ. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 978-80-7367-650-6.

V závěru modelové situace A projevila profesorka Čiháková submisivní styl komunikace se žáky. Nedařilo se jí sdělit žákům jasně a důsledně to, že je třeba dodržet původní termín, tedy dohodu, a že i ona má na původní termín navázány důležité činnosti spojené s výukou.

V závěru modelové situace B se profesorka zachovala i komunikovala nepřátelsky, hostilně. Třídu jako celek, tedy všechny žáky, urážela a zastrašovala.

V závěru modelové situace C profesorka jednala vhodně a korektně – ve shodě s potřebou asertivního chování v dané situaci. Mohla být v pokušení podlehnout nátlaku žáků, „být hodná“ a získat si u žáků „plusové body“, které by jistě obdržela, natolik svoji třídu znala. Uvědomila si však několik důležitých aspektů dané situace a zachovala se tak, jak je výše popsáno:

- pokud by posunula termín odevzdání projektů, třída by se dostala do skluzu v další projektové práci oproti plánu učiva,
- kdyby žáci odevzdali projekty až po víkendu, neměla by čas pročíst je a opravit přes víkend, který si pro tak náročné úkoly vyhradila, dostala by se sama do stresu, časové tísně,
- pokud si žáci rozumně promyslí svůj time management a program dní, které jim do odevzdání projektu zbývají, jsou schopni vypracovat modul včas a současně stihnout divadelní absolventské představení spolužáků.

Lze říci, že díky používání asertivní komunikace se profesorce Čihákové daří budovat si se žáky dobré a funkční vztahy, protože

- žáci si uvědomí, že jejich profesorka bere jejich práci vážně, záleží jí na výsledcích žáků,
- také si žáci uvědomí, že profesorka má učební plán v dané třídě dobře promyšlený a připravený, a nemění ho dle různých, byť třeba nahodilých okolností,
- případný ústupek z plánovaného časového rozvrhu odevzdání a opravy projektů by mohl mít jeden negativní důsledek pro fungování vztahů mezi profesorkou a žáky – pokud by opravy úkolů nemohla udělat o víkendu a děly by se v časové tísně a navzdory jiným prioritám nového týdne, mohla by se profesorka dostat do stresu nebo potíží s odevzdáním jiných pracovních povinností a vůči žákům by u ní mohl vzniknout pocit hořkosti, nevraživosti.

Zdroje

CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Vyd. 5. Přeložil Milan KOLDINSKÝ. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 978-80-7367-650-6.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Psychologie pro pedagogy: sociální a pedagogická psychologie*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-676-5.